

Петренко О. А.

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, Науково-технічна бібліотека

Слищенко Т. А.

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, Науково-технічна бібліотека

КНИГОЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ТА КНИГОВИДАЧА: З ДОСВІДУ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. ЛАЗАРЯНА

В роботі розглядаються процеси бібліотечно-бібліографічної діяльності бібліотеки Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (ДНУЗТ). Особливу увагу направлено на комплектування фондів, книгозабезпеченість і автоматизовану книговидачу.

Ключові слова: університетська бібліотека, ДНУЗТ, комплектування фондів, книгозабезпеченість, автоматизована книговидача.

В сьогоденних умовах економічної кризи в Україні фактично порушена система традиційного комплектування літературою, включаючи передплату на друковані та електронні періодичні видання. Також лише невелика кількість бібліотек ВНЗ може дозволити собі передплату доступів до баз даних електронних версій підручників (наприклад, ЦУЛ online-бібліотека).

У той же час, згідно Закону України про вищу освіту (від 01 липня 2014 року), Ліцензійним умовам провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти (затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1187), почали діяти нові нормативи забезпеченості навчального процесу, згідно з якими книгозабезпеченість навчальними матеріалами повинна складати 1:5, а забезпеченість періодичними виданнями відповідного або спорідненого профілю, наприклад, другого (магістерського) рівня, – не менш п'яти найменувань.

Тому обмін досвідом із питань книгозабезпечення та книговидачі в сучасних умовах є дуже актуальним.

Науково-технічна бібліотека Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (далі Бібліотека ДНУЗТ) заснована разом зі створенням ВНЗ у 1930 році. Бібліотека виконує функції інформаційного забезпечення та підтримки навчального процесу і наукових досліджень.

Згідно «Типової структури бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації» (2012 р.) Бібліотека ДНУЗТ відноситься до другої групи за оплатою праці, оскільки середньорічна кількість користувачів за останні три роки складає 83 167 осіб, а середньорічна кількість книговидач – 1 285 818.

На сьогодні Бібліотека ДНУЗТ має таку структуру:

- центральна бібліотека, знаходиться в м. Дніпро;
- бібліотека Львівського факультету ДНУЗТ (м. Львів);
- бібліотека Львівського коледжу транспортної інфраструктури (м. Львів);
- бібліотека Миколаївського коледжу транспортної інфраструктури (м. Миколаїв)

У зв'язку з окупацією Криму із структури Бібліотеки тимчасово було вилучено бібліотеку Сімферопольського коледжу транспортної інфраструктури.

Університет має статус міжрегіонального, тому надзвичайно важливо, щоб зареєстровані користувачі з різних куточків України мали доступ до фондів Бібліотеки.

Сьогодні неможливо представити Бібліотеку без комп'ютерів та сучасних інформаційних технологій. Намагаючись якісно та швидко надати користувачам інформацію, Бібліотека ДНУЗТ вносить значний внесок в освіту та формування світогляду майбутніх залізничників, сприяє введенню прогресивних технологій навчання та наукових досліджень.

З 2000 року в Бібліотеці ДНУЗТ здійснюється автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів, застосовуються новітні інформаційні технології. Впровадження системи «ІРБІС» в практичну діяльність Бібліотеки дозволило автоматизувати процеси: комплектування фонду вітчизняною та зарубіжною літературою, облік, реєстрацію, каталогізацію надходжень до бібліотеки, предметизацію документів, штрих-кодування надходжень та активної частини фонду, формування каталогів та картотек, створення повнотекстових баз даних, реєстрацію користувачів, оформлення електронних читацьких квитків, видачу та повернення літератури, електронну доставку документів тощо.

Як було вже сказано вище, традиційна система комплектування в Україні порушена. Це означає лише те, що працівники відділу комплектування лишилися значної частини традиційного робочого навантаження, але завдяки існуванню Руху Відкритого

Доступу з'явилися нові види робіт, що уможливлюють комплектування достатньо великою кількістю навчальної літератури, яка видана у будь-якому куточку світу.

Сьогодні електронне навчання (e-Learning) інформаційно підкріплюється, безумовно, значною кількістю видань англійською мовою, доступних за умов ліцензій. Але й українські викладачі та науковці все більше пропонують власні літературні твори для потреб користувача у вільному доступі.

Здебільшого такий вид літератури представлено у репозитаріях університетів (наприклад, у ДНУЗТ – це цифровий архів eadNURT, <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/>). Тому сьогоденні завдання працівників відділу комплектування полягає у пошуку навчальних ресурсів відкритого доступу (підкріплених ліцензією Creative Commons, Авторськими договорами) та включення їх до тематичних ресурсів електронної бібліотеки ДНУЗТ. Звичайно, це не відмінює роботи з комерційними базами даних навчальної літератури, а тільки доповнює її.

Так, Бібліотека має доступ до повних текстів електронної бази даних “Видавничого дому «Центр учбової літератури»” і в той же час поповнює фонди своєї електронної бібліотеки документами з репозитаріїв та електронних бібліотек інших університетів, які виставлено у відкритий доступ (наприклад, з електронної бібліотеки ДЕДУТ <http://library.detut.edu.ua/index.php/elektronna-biblioteka/naukovi-pratsi-vikladachiv>).

Документ завантажують та розміщують в електронній бібліотеці з посиланням на місцезнаходження оригіналу.

Книгозабезпеченість навчального процесу визначається кількістю примірників книг, відібраних за різними критеріями, у розрахунку на одного студента: за напрямками та спеціальностями, по циклах дисциплін, із конкретних дисциплін, за рівнем, видами та формами навчання, за видами навчальної літератури, тощо. Коефіцієнт книгозабезпеченості (коефіцієнт КО) відображає ступінь забезпечення студента книгою, і хоча він не належить до показника якості освіти, виступає невід’ємною складовою навчального процесу. Визначення коефіцієнта КО з урахуванням цілого ряду критеріїв – трудомісткий процес, що вимагає великої кількості розрахунків. У цих умовах для підвищення якості та оперативності роботи зростає актуальність ведення електронної бази даних книгозабезпеченості.

З 2008 року Бібліотека ДНУЗТ почала засвоювати АРМ «Книгозабезпеченість», найбільш ефективний інструмент при обробці великих масивів інформації. У відділі

комплектування були обладнані автоматизовані робочі місця бібліотекаря, встановлено систему «ІРБІС» з АРМом «Книгозабезпеченість».

В модулі «Книгозабезпеченість» основними є бази даних: «ЕК –Електронний каталог», «VUZ – Учебные дисциплины»(рос.) та відомості про БД «RDR- База данных пользователей»(рос).

Технологія ведення БД VUZ орієнтована безпосередньо на навчальну дисципліну, при цьому навчальна дисципліна з однією назвою може викладатися на різних факультетах, у різних семестрах, для різних форм навчання та спеціальностей. Відомості по кожній дисципліні представлені у навчальному плані спеціальностей, який надається навчально-методичним відділом університету.

Перед початком введення в БД були виконані необхідні налаштування і створені допоміжні довідники:

- довідник кафедр, в якому кожній кафедрі було присвоєно код із зазначенням приналежності факультету;
- довідник факультетів;
- довідник спеціальностей.

Основним документом БД, до якої заносяться первинні вихідні дані, для використання в задачах книгозабезпеченості, є словник «Дисципліни».

На кожну дисципліну створюється індивідуальний запис, що включає повні відомості:

- назва дисципліни;
- ідентифікатор дисципліни;
- кафедра, що викладає;
- дані про спеціальність, для якої читається дисципліна.

Використовуючи можливості новітніх технологій, Бібліотека поліпшує якість формування фонду, проводячи постійний моніторинг книгозабезпеченості навчального процесу за допомогою АРМ «Книгозабезпеченість». Особлива увага при комплектуванні документами звертається на дисципліни кафедр, які акредитуються, на виконання їх замовлень із придбання літератури. Використання автоматизованих систем обробки та обліку даних дозволяє швидко надати будь-яку інформацію для найбільш повного задоволення інформаційних потреб користувачів університетської бібліотеки.

Модуль допомагає співробітникам Бібліотеки проводити багатоаспектний аналіз стану забезпеченості літературою навчального процесу, оперативно інформувати кафедри

про книгозабезпеченість окремих дисциплін, організовувати розподіл літератури з навчального фонду по семестрах, виявляти незабезпеченість літературою окремих дисциплін, своєчасно змінювати політику комплектування навчального фонду.

Важливим етапом в модернізації процесів бібліотеки стало впровадження автоматизованої книговидачі на основі штрих-кодування літератури та створення електронних читацьких квитків. Для організації цього процесу бібліотекою було придбано в 2009 р. термотрансферний принтер GODEX Plus Series для друкування штрих-кодів, самоклеючі етикетки розміром 60x30мм (штрих-коди), ручні лазерні сканери для зчитування штрих-кодів, ламінатор H212 Sure Flow для виготовлення читацьких квитків з особистим штрих-кодом користувача.

У січні 2009 року на Методичній раді Бібліотеки було прийнято рішення про впровадження автоматизованої книговидачі у відділі обслуговування навчальною літературою (на абонементі старших курсів). І розпочалася важка й кропітка робота зі штрих-кодування активної частини фонду навчальної літератури, яка була успішно завершена у серпні 2009 року.

Робота по створенню електронних читацьких квитків велася з 2007 року. Обчислювальний центр ДНУЗТ сумісно з фахівцем-програмістом бібліотеки конвертували БД студентів з АСУ ВНЗ „VIOLA” в БД читачів, яка створена в АБІС «ІРБІС-64».

Згідно з вимогами, необхідними для переходу на автоматизовану книговидачу, був розроблений зразок читацького квитка. Він містить: прізвище; ім'я та по батькові; особисту фотокартку користувача, завірену печаткою; особистий штрих-код; факультет; групу та поточний навчальний рік, коли був виданий цей документ. На наступний навчальний рік, при перереєстрації, читацький квиток подовжується з вказівкою нового навчального року.

Нові читацькі квитки видаються користувачам, зарахованим на перший курс, та студентам, які навчаються за системою „коледж – ВНЗ” на початку поточного навчального року.

Запис користувачів, видача читацьких квитків та формування електронної бази користувачів здійснюється в єдиному пункті обліку користувачів – на абонементі навчальної літератури. Система передбачає нейтралізацію номера читацького квитка, але зберігає його в архіві.

На пунктах видачі відділу обслуговування навчальною літературою обладнали автоматизовані робочі місця зі встановленням на комп'ютерах АРМ систем ІРБІС: «Каталогізатор», «Книговидача» та «Читач». Безпосередньо перед видачею у відділі провели навчання, щодо обслуговування користувачів в режимі автоматизованої книговидачі. Кожен співробітник бібліотеки роботу в АРМі розпочинає з авторизації (вводить своє прізвище та пароль).

Для впровадження максимально ефективної технології книговидачі на основі штрих-кодів використовується «швидкісний» режим «Видача/повернення за штрих-кодами». Використання особистих штрих-кодів для кожної книги та читача виключає помилки при ідентифікації особистості користувача і отриманої/поверненої літератури. Зручність та простота інтерфейсу АРМ «Книговидача» дозволили працівникам бібліотеки швидко адаптуватися до роботи в системі.

Робота в АРМі «Книговидача» дозволила співробітникам відділу здійснювати оперативне управління обслуговуванням, регулярно та своєчасно відслідковувати терміни повернення, отримувати статистичні відомості про відвідуваність, кількість видач, боржників та неповернення літератури.

Процес обслуговування користувачів передбачає також і рекомендацію нової літератури за темою, наприклад, у випадку відсутності якогось конкретного документу або слабкою орієнтацією користувача щодо необхідної інформації. Дана послуга здійснюється працівниками відділу обслуговування, як за допомогою звернення до електронного каталогу Бібліотеки, так і до ресурсів мережі Internet. Так, у допомогу навчальному процесу (робота над рефератами, курсовими та дипломними проектами тощо) здійснюється пошук наукових журналів відкритого доступу на платформі DOAJ. Проаналізовані журнали укладаються в інтерактивні списки та наводяться у вільному доступі на сайті бібліотеки (<http://library.diit.edu.ua/>).

Книговидача, що є частиною бібліотечного обслуговування, у ВНЗ має свої, пов'язані з освітнім процесом, особливості. Вони обумовлені, перш за все, потребою забезпечувати студентів навчальною та навчально-методичною літературою. Відповідність бібліотечного фонду вимогам і нормативам забезпеченості навчального процесу – один з основних показників при атестації ВНЗ.

Взагалі в Бібліотеці до процесів видачі літератури залучено працівників трьох відділів:

- відділу обслуговування навчальною літературою;

- відділу обслуговування науковою літературою;
- відділу обслуговування гуманітарною та економічною літературою.

Крім того, працівники відділів обслуговування та відділу комплектування задіяні в організації та наповненні контентом баз даних на допомогу навчальному процесу. Це такі бази даних:

- БД «METHOD - Методичні вказівки»;
- повнотекстова БД рідкісних та цінних видань «Залізнична україніка»;
- повнотекстова БД «Книги у вільному доступі».

Таким чином, запровадження системи автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів, в тому числі в комплектування фондів, книгозабезпеченості та книговидачі сприяє підвищенню якості роботи всієї бібліотеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторське право для бібліотекарів [Текст] : підручник / [пер. з англ. О. Васильєва] – Київ : ТОВ «ІММ» ФРАКСІМ», 2015. – 196 с.
2. Колесникова, Т. А. Библиотека высшей школы и новая сфера информационного взаимодействия [Електронний ресурс] // Библиотека высшей школы на новом этапе развития социальных коммуникаций : материалы междунар. науч.-практ. конф., 24–25 окт. 2013 г. / М-во образования и науки Украины, Днепрпетр. нац. ун-т ж.-д. трансп. им. акад. В. Лазаряна. – Днепрпетровск, 2013. – С. 64–70. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/1776>.
3. Колесникова, Т. О. Етапи інформатизації бібліотек вищої школи України і США: порівняльна характеристика [Електронний ресурс] / Т. О. Колесникова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2010. – №.4 – С.59–66. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/438>.
4. Колесникова, Т. О. Тренди розвитку бібліотек в університетах України та світу [Електронний ресурс] / Т. О. Колесникова // Розбудова громадянського суспільства: місія Української бібліотечної асоціації : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. / Укр. бібл. асоц. – Київ, 2015. – С. 7–10. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/4326>.
5. Кравченко, О. Комплектування фондів бібліотеки ВНЗ у сучасних умовах (з досвіду роботи бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет») [Електронний ресурс] / О. Кравченко // Вісн. Львів. ун-ту.

- Серія книгознав. та інф. технол. – 2014. – Вип. 9. – С. 211–215. – Режим доступу: <http://library.lnu.edu.ua/>.
6. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII [із змінами і доп.]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
7. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 груд. 2015 р. № 1187. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>.
8. Типова структура бібліотек вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації [Електронний ресурс] : Наказ М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 27 верес. 2012 р. № 1058. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1729-12>.
9. Щербина, М. О. Использование АРМ «Книгообеспеченность» как путь усовершенствования обслуживания пользователей [Електронний ресурс] // Библиотека вуза на новом этапе развития социальных коммуникаций : I Междунар. науч.-практ. конф. (22-23 апр. 2010 г.). – Днепропетровск, 2010. – Режим доступа: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/271>.

Петренко Е. А

Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта
имени академика В. Лазаряна, Научно-техническая библиотека

Слыщенко Т. А

Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта
имени академика В. Лазаряна, Научно-техническая библиотека

КНИГООБЕСПЕЧЕННОСТЬ И КНИГОВЫДАЧА: ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ БИБЛИОТЕКИ ДНЕПРОПЕТРОВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА ИМЕНИ АКАДЕМИКА В. ЛАЗАРЯНА

В работе рассматриваются процессы библиотечно-библиографической деятельности библиотеки Днепропетровского национального университета железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна (ДНУЖТ). Особенное внимание направлено на комплектование фондов, книгообеспеченность и автоматизированную книговыдачу.

Ключевые слова: университетская библиотека, ДНУЖТ, комплектование фондов, книгообеспеченность, автоматизированная книговыдача.

Petrenko O. A.

Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician
V. Lazaryan, Scientific and Technical Library

Slyshchenko T. A.

Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician
V. Lazaryan, Scientific and Technical Library

**BOOK PROVIDING AND LOAN: BY EXPERIENCE OF THE LIBRARY AT
DNIPROPETROVSK NATIONAL UNIVERSITY OF RAILWAY TRANSPORT NAMED
AFTER ACADEMICIAN V. LAZARYAN**

The paper highlights the processes of library bibliographic activity at Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan (DNURT). Special attention is directed to the acquisition, book providing and automated loan.

Keywords: university library, DNURT, acquisition, book providing, automated loan.